ANGEL DE SAAVEDRA*

Ta' A. Cremona

Tagħrif fuq il-ħajja tal-poeta Spanjol, Angel de Saavedra, Duka ta' Rivas, meħud min-noti bijografiċi ta' Dr. Giovanni Sammut: Apuntes Sobre La Vida Del Duque De Rivas y Su Lirica 'El Faro De Malta' *b'xi kummenti fuq poeżija lirika ta' l-istess Poeta: 'El Faro De Malta', li tagħha tingħata traduzzjoni libera.*

Angel De Saavedra, duka ta' Rivas, kien imnissel minn familja nobbli Spanjola, bin D. Juan Martin de Saavedra y Ramires *Grande de España.* Twieled fl-1791, fil-belt ts' Kordova fit-territorju ta' Andalusia fi Spanja.

Ta' sbatax-il sena daħal fl-armata spanjola u minnufih ġietu li jieħu sehem fil-gwerra ta' l-Indipendenza kontra l-Franċiżi, li fiha ġie ferut, u wara xi snin laħaq il-grad ta' kurunell tal-Kavallerija. Ma' tul ir-renju tà' Ferdinandu Sebgħa iż-żagħżugħ Angel de Saavedra sar deputat fil-Parlament Spanjol, iżda billi l-idejiet tiegħu politiċi ma kinux jaqblu ma' dawk ta' madwar ir-re huwa kellu jitlaq mill-art ta' Spanja u jmur igħix f'artijiet oħra, u, għalhekk telaq għall-Ingilterra, u minn hemm ġie hawn Malta u fl-aħħar mar igħix fi Franza.

Kull bniedem li jkollu jgħix itturrufnat minn art twelidu jiġi waqtiet li jħoss l-pwieni ta' dik il-firda u x-xewqa kbira li jarġa' lejn daru u jgħix il-ħajja hekk ħienja fi ħdan niesu u fost ħbiebu li trabba magħhom; xejn inqas għalhekk dawk il-pwieni u dik ix-xewqa kellu iħosshom il-poeta Angel de Saavedra, u dan narawh mill-versi li kiteb kemm dam mifrud mill-belt għażiża tiegħu.

Ma' tul iż-żmien tat-tturufnament tiegħu, il-poeta Angel de Saavedra ta ruħu wisq iżjed għax-xogħlijiet letterarji, tant li wasal biex jikseb it-titlu ta' *El Quijote* tar-romantiċiżmu Spanjol. Xi kittieba kbar, fosthom Menendez y Pelayo kellhom l-akbar opinjoni sabiħa tiegħu għal dik li hija immaġinazzjoni u ritmu poetiku tiegħu.

F'Settembru tas-sena 1824, waqt li kien Londra fejn kien qed iħoss id-dwejjaq tas-sema iswed ta' fuq ix-xmara Tamigi, huwa kiteb *El Sueno*

*Fuq dan il-Poeta Spanjol f'*Il-Malti* ta' Settembru 1950, kienet dehret ukoll bijografija miktuba mill-Prof. Dr. G. Galea (Direttur ta' *Il-Malti*), kif ukoll traduzzjoni tal-poeżija lirika 'El Faro de Malta' mill-pinna tal-magħruf poeta u lingwista Dr. Ġorġ Zammit, li jien ma sirtx naf bihom hlief wara li ktibt din il-bijografija u t-traduzzjoni ta' din l-istess poeżija, li biha kien nebbahni s-Sur G. Cassar Pullicino, il-Bibljotekarju tal-Librerija ta' l-Università.

Fiż-żewġ xogħolijiet, madankollu sew bijografiċi kemm poetiċi, il-qarrej għandu isib dettalji storiċi, ħsieb u stil differenti li jistgħu jinteressawh sew mill-aspett storiku kemm minn dak letterarju.

del Proscrito (Il-ħolma ta' lit-turrufnat), fejn fisser ix-xewqa kbira tiegħu li jarġa' malajr lejn il-kampanja msoqqija mix-xmara Guadalquivir ta' pajjiżu.

Kemm dam l-Ingilterra tgħallem l-ilsien Ingliż bil-ħsieb li sata' jkunlu ta' fejda sew jekk jibqa' jgħix f'dik l-art kemm jekk jkollu jgħix f'xi art tal-Mediterran taħt il-bandiera Ingliża.

F'Ġunju tas-sena 1825 huwa u għaddej minn Livornu għal Ruma, l-awtoritajiet diplomatiċi ma ħallewhx jissokta t-triq għal dik il-belt, u, għalhekk ipprofitta ruħu mill-passaport Ingliż li kien kiseb bis-saħħa ta' Lord Chatham f'Ġibiltà, u telaq għall-gżira ta' Malta fuq skuna Maltija li kellha l-isem ta' *Assunta* u wasal fil-port ta' Malta fl-4 ta' Settembru wara sitt ijiem baħar. Mir-registru tad-Dwana jidher li hu kien imniżżel bħala neguzjant (għax forsi ma riedx juri l-istat nobbli u politiku tiegħu) u li wasal hemm Malta flimkien ma' martu Maria de la Incarnacion de Cueto Y Ortega li kien iżżewwiġha sena qabel f'Ġibiltà.

Il-lirika tiegħu *El Faro De Malta* turi biżżejjed f'liema maltempata kbira kien daħal fil-port ta' Malta meta l-ajru u l-baħar kienu fl-eħrex taqliba u f'ħin ta' lejl waħxi u mudlam.

Il-poeta Spanjol ma kienx biħsiebu joqgħod għal żmien twil hawn Malta, iżda, billi hawnhekk sab xi ħbieb li minnhom kellu għajnuna kbira, huwa baqa' jgħix hawnhekk għal żmien ta' madwar ħames snin. Ċirkustanza li għinitu wkoll biex jibqa' f'Malta kienet it-titlu ta' Kavalier ta' l-Ordni ta' Malta li kienu tawhulu minn mindu kellu tliet snin, jiġifieri fl-14 ta' Ġunju ta' l-1791; dan it-titlu kien kisbu billi kien imnissel minn familja nobbli, b'degriet speċjali tal-Gran Kunsill ta' l-Ordni. Habat ukoll illi hawnhekk kien iltaqa' mal-magħruf diplomatiku u letterat John Hookham Frere li dak iż-żmien kien qiegħed fil-Villa tiegħu, il-Pietà. Il-poeta de Saavedra kien jaf lil Hookham Frere bħala Ambaxxatur Straordinarju f'Lisbona u Ministru Plenipotenzjarju f'Madrid, kif ukoll bħala bniedem letterat. Hookham Frere hawnhekk kellu l-kariga ta' President tal-Kunsill Ġenerali ta' l-Università. Il-poeta Spanjol ma satax jiltaqa' ma' bniedem aħjar li sata' jiswielu ta' ġid ma' tul il-qagħda tiegħu hawn Malta. L-ewwel biċċa ġid li l-poeta Spanjol ra minnu kienu l-kotba tal-librerija li kellu Hookham Frere u li fiha huwa sata' jedha fil-qari ta' xogħlijiet tal-letteratura Ingliża.

Kemm dam hawn Malta huwa kiteb xi poeżijiet, fosthom *Florinda* (1826) li fiha wera idejiet ta' klassiċiżmu li kien qed jaqleb għar-romantiċiżmu, u sentejn wara, il-poeżija lirika tiegħu *El Faro De Malta*.

F'Marzu ta' l-1830 il-Ministru Martignac fetaħ il-bibien ta' Franza għall-itturrufnati Spanjoli. Il-Poeta de Saavedra minnufih għalhekk, għamel, il-ħsieb li jipprofitta ruħu minn din l-opportunità u jitlaq għal Franza. Il-Gvernatur Ponsonby ipprovdielu, għalhekk, bastiment biex iwasslu Marsilja.

Fl-1834, meta kien Pariġi, kiteb waħda mill-opri l-iktar imsemmija El

Moro Exposito iddedikata lill-ħabib tiegħu John Hookham Frere. Fil-waqt li kien Franza jidher li ma kellux mezzi biżżejjed biex igħix skond il-kondizzjon tiegħu billi ma satax jirċievi il-flus tar-renti tal-proprjetà li kellu fi Spanja, tant li biex jaqla' x'jiekol kellu jipprofitta ruħu minn dik id-daqsxejn ta' arti tal-pittura li kien laħaq tgħallem hawn Malta minn għand il-pittur Malti Hyzler.

Fl-1842 ir-re Ferdinandu Sebgħa miet u l-poeta Angel de Saavedra sata', għalhekk, flimkien ma' oħrajn itturrufnati bħalu, jarġa' lejn pajjiżu. Habat li f'din l-istess sena kien miet ħuh il-kbir, u b'hekk huwa wiret it-titlu ta' Duka ta' Rivas, li bih huwa l-aktar magħruf fl-istorja tal-letteratura Spanjola.

Il-poeta, Duka ta' Rivas, għalkemm dejjem medhi bl-affarijiet diplomatiċi ta' pajjiżu u b'xogħlijiet letterarji, ma nisiex dil-gżira li kienet tatu kenn, laqgħetu, u li fiha sab nies li għinuh sew materjalment kemm spiritwalment. Fiha hu kien ra wkoll dik il-gżira storika li għandha l-isbaħ tifkirijiet ta' Difiża Nisranija kontra l-Qawwa Musulmana li kienet għoddha ħakmet nofs l-Ewropa, u li fis-Seklu Sbatax kienet qiegħda theddi li tixrob id-dinja kollha kieku ma kenitx ir-Rebħa fuq it-Torok tal-Kavalieri ta' l-Ordni u ta' Malta bħala Sentinella Avanzata tal-Ewropa Nisranija.

Il-Gvern Nazzjonalista ta' Spanja kien ħatru bħala Kap tal-Legazzjoni Diplomatika f'Napli, u meta kien sejjer lejn dik il-belt bil-bastiment tal-gwerra *Cristina* għadda minn Malta fejn xtaq jarġa' jara din il-gżira u xi ħbieb tiegħu. Dan kien fil-bidu ta' Marzu, 1843.

Il-poeżija lirika fuq il-Fanal ta' Malta hija waħda mill-isbaħ xogħlijiet poetiċi romantiċi u sentimentali ta' dan il-poeta Spanjol, u, meta wieħed iġib quddiem għajnejh l-impressjoni li ħalla f'moħħ il-poeta d-dawl tal-Fanal fid-daħla tal-Port ta' Malta, dak id-dawl li kien qed jofroq id-dlam ikrah u jiftaħ it-triq għa -daħla tal-port f'tempesta ta' baħar li kienet thedded id-daqsxejn ta' qlugħ miexi fost dawk il-muntanji ta' mewġ li riedu jibilgħuh, u t-tama kbira li nissel fih u fi sħabu kollha fuq dak il-qlugħ dak id-dawl li kien donnu nieżel mis-Sema biex jeħlishom mill-għarqa, ma nistgħux ma napprezzawx il-qawwa ta' l-immaġinazzjoni u tas-sentimenti li kellha toħroġ mill-pinna ta' dak il-poeta huwa u jikteb dik il-poeżija hekk pittoreska.

Din il-poeżija hija importanti mhux biss għal dak li hu valur letterarju tagħha, iżda wkoll bħala poeżija miktuba minn wieħed mill-aħjar poeti liriċi Spanjoli tas-Seklu Dsatax, u li l-ġrajja tagħha għandha rabta hekk sabiħa mal-gżira tagħna fejn il-poeta għax mal-ħames snin u baqa' marbut magħha għal ħajtu kollha.

Fil-ġabra ta' poeżiji liriċi *Las Cien Majores Poesias (Liricas) De La Lengua Castellana* li għamel Don M. Menendes y Pelayo huwa daħħal żewġ poeżijiet tal-poeta Duka ta' Rivas, fosthom *El Faro De Malta*. Din il-

poeżija, l-akkademiku Cañete deherlu li kienet hekk importanti għall-valur letterarju tagħha illi qraha flimkien mal-poeżija l-oħra ta' l-istess awtur *El Canto de la Vejes* (Il-Għanja tax-Xjuħija) fl-okkażjoni tal-funeral solenni li fih fl-1865 il-fdal tal-ġisem tal-poeta Spanjol ittieħed fil-qabar ta' niesu.

Mill-knisja ta' San Tumas il-katavru tiegħu kien inġarr fil-Belt ta' Rivas li minnha ttieħed it-titlu tad-Dukat tal-familja tiegħu, u ndifen fil-knisja tal-kunvent tal-patrijiet hekk imsejħin 'Mercenarios Descalzos' li dak iż-żmien kien waqa' f'idejh billi l-patrijiet kienu telqu minn dak il-kunvent. Hemm, għalhekk, il-poeta Spanjol, Duka ta' Rivas, kien mar igħaddi fi xjuħitu l-aħħar ġranet ta' ħajtu. Dan it-tempju tad-dijoċesi ta' Madrid huwa msemmi għad-devozzjoni kbira li hemm għax-xbieha mirakuluża ta' Kristu ta' l-Imnikktin (*Cristo de los Afligidos*).

Il-poeta nazzjonali Angel de Saavedra, Duka ta' Rivas, barra milli jibqa' msemmi għall-ġenju poetiku tiegħu, jibqa' msemmi wkoll għall-karattru sħiħ tiegħu fil-ħajja diplomatika tiegħu li fiha dejjem iġġieled għall-libertajiet u indipendenza tal-pajjiż kontra t-tirannija tal-kbarat.

IL-FANAL TA' MALTA

(*Maqlub għall-Malti minn* El Faro De Malta *ta'* Angel de Saavedra)

LEJLA *ta' swied il-qalb tkeffen id-dinja,*
Degħbien ta' riħ ikarwat u sħab iswed,
U dlamijiet wċħxija jħawdu s-sema
flimkien ma' l-art u l-baħar;

U int bla ma tidher tfeġġ rasek, u turi
Kuruna nar fuq ġbinek, bħallikieku
Sultan ta' dinja mqallba, tixgħel u tiddi
Bid-dawl tas-sliem u l-ħajja.

Għalxejn il-baħar igħolli l-ħalel tiegħu,
B'għajta jmur jaħbat ma' riġlejk, fejn b'ragħwa
B'ħalqu jinfexx iżid l-għadab u l-għajta,
U jaħbi l-port ta' Malta.

Int, b'ilsienek tan-nar, tgħidlu: 'Hawn qiegħed,'
Lill-bdot imbażża', bla ma issamma' leħnek.
Lilek bħal alla ta' riżq u ġid iqim,
U fik għajnejh isammar.

Lejla ħiemda fis-sema l-istar tagħha
Tifrex sabiħa, fil-waqt li fewġa ħelwa
Tħarrku kemm xejn — ġo qiegħ mirqum bi kwiekeb
Idur u jiddi l-qamar.

U inti fil-waqt li mgeżwer ġewwa daħna
Ta' dlamijiet u ċpar dlonk tħalli tidher
Is-sura tiegħek ta' ġgant u d-dijadema
Li tixgħel bħal tal-kwiekeb.

Jorqod il-baħar u siekta l-mewġa tiegħu,
Iżda qarrieqi jaħbi l-blat ta' taħtu;
Iqarrqu l-għajn tal-qlugħ kull skoll f'wiċċ l-ilma,
U d-dwal fil-għoli 'l bogħ'd.

Iżd'int li dawlek igħammex kull dawl ieħor,
Int, li fil-qagħda t-tron ta' sultan turi,
Bla ma titħarrek qatt, imexxih fi triqtu,
Twarrbu mill-qerq bis-sliem.

Ta' deb'n il-bniedem hekk tixgħel it-torċa,
Fis-saħna ta' xeħtiet il-qalb, fid-dalma
Ta' triq xortih minsuba kollha qerq,
Quddiem l-għajnejn tar-ruħ.

Mindu s-Sema ħanin għogbu jagħtini
Ir-rizq ta' kenn, ta' dar li l-lum ġabritni,
Minn art li itturrufnaini, fuq dil-gżira
Ċkejkna li fuqha ssaltan;

Ma fittixt qatt, u lanqas darba waħda,
Li ġewwa ħdan l-irqad in-niket tiegħi
Jien ninsa bla ma nsellem id-dawl tiegħek,
U lejh għajnejja ndawwar.

Bħali min jaf kemm nies minn ħdan il-baħar,
Wara żmien twil, x'uħud lejn art twelidhom,
Reġgħu għad-dar għażiża fejn uliedhom,
Fejn il-maħbuba tagħhom.

Oħrajn maħruba, fqar u maħqurin
Ifittxu l-kenn, kif jien mill-bogħ'd fettxejtu,
U kif sabuh tgħidilna d-dija tiegħek,
Kewkba ta' dar ħanina.

Ixgħel u kun il-boxxla ta' l-imriekeb,
Li minn dari jġibuli, għalkemm mhux dejjem,
Aħbarijiet ta' niket, u xi vrejjes
Bi qtar ta' dmugħ imxarrba.

Met'inti l-ewwel darba għammixt l-imdejqa
Għajnejja, oh kemm ħassejtha qalbi tħabbat,
Tifraħ b'xortija, dik qalbi li kienet
Bl-imrar maħnuqa, imgħarrqa.

Ta' Ruma mix-xtajtiet għedewwa tiegħi,
Ta' Ruma qiegħda tnin, waqt li qed naħrab,
Mifxul mir-riħ u l-baħar f'degħbien aħrax
Rajt id-dawl tiegħek fis-sema.

U bħali ratu tal-baħrin iċ-ċorma,
U dlonk, fil-waqt li nsew il-wegħdiet tagħhom
U t-talb mitluf fid-dlam ta' l-ajru trux,
Bdew igħajtu: "Malta! Malta!"

U kont f'għajnejja sew bħal dik id-dija
Madwar ir-ras tax-Xbieha tal-Madonna,
Li fiha l-pellegrin, qalbu maqtugħa,
Ifittex sliem u faraġ.

Lilek ma ninsa qatt. . . Nibdel biss jiena
Id-dija t'għajnejk, iżda bla ma ninsieha,
Sultan tal-lejl, u l-fjamma hekk ħanina
Ta' ras il-għolja tiegħek.

Mal-fjamma u x-xrar ileqq li jitfa' u jidwi
Ma' tlugħ ix-xemx l-Arkanġlu miksi deh'b
Isaltan bħal kuruna fil-quċċata
Ta' Kordova fit-torri.

A. CREMONA